

ВОЗОТ СО ДЕЦА

Виола Ардоне

ПРВ ДЕЛ

Мама напред, јас зад неа. Мама решително се проби-ва низ тесните сокаци на Шпанскиот кварт, а мене ми се потребни два чекора за да држам чекор со неа. Гледам во чевлите на луѓето. Чевлите без дупки ми носат еден поен; чевли со дупки – губам поен. Без чевли: нула поени. Нови чевли: главна награда. Никогаш не сум имал свои чевли. Цел живот носам туѓи и постојано ме стегаат. Мама вели дека не одам исправено, но не сум јас виновен – виновни се туѓите чевли. Ја зазеле формата на стапалата на тие што ги носеле пред мене. Ги зеле нивните навики, чекореле по други улици, играле други игри. И кога конечно ќе ми се паднат мене, од каде да знаат како одам и каде сакам да стигнам? Токму кога полека ќе почнат да се привикнуваат на мене, стапалата ми растат, чевлите се смалуваат и ајде сè отпочеток.

Мама напред, јас зад неа. Немам претстава каде одиме, вели дека е за мое добро. Сигурно ме влече за нос, како со вошките. За твое добро е, рече, и ете ме мене со гола тиква. Среќа што и на мојот другар Томазино му ја избричија главата за негово добро. Децата од нашето сокаче нè задеваа, велеа дека главите ни биле како на двајцата мртвовци кои избегале од гробиштата Фонтанеле. Томазино на почетокот не ми беше другар. Еднаш го видов како краде јаболко од Капајанка, чичкото што продава овошје и зеленчук од тезгата на тркала на Пјаца Меркато, и си помислив дека не е можно да се спријателиме зашто мајка ми Антониета ми објасни дека ние

можеби сме сиромашни, но не сме крадци. Поарно питачи отколку крадци. Но Томазино ме виде и дрпна едно јаболко и за мене. Бидејќи не го украдов јас, туку ми беше подарено, си го изедов зашто умирав од глад. Оттогаш се спријателивме. Јаболката нè спријателија.

Мама чекори на средина од улицата и воопшто не погледнува надолу. Јас ги влечам нозете и собирам поени за да ми помине стравот. Бројам до десет на прстите и почнувам од почеток. Кога ќе избројам десетпати по десет, нешто убаво ќе ми се случи, таква е играта. Но досега ништо убаво не ми се случило, сигурно погрешно ги бројам поените. Многу ги сакам бројките. Буквите не толку. Кога се посебно, ги распознавам, но кога се измешани во зборови и мене ми се меша во главата. Мама вели дека не сака да станам како неа кога ќе пораснам, па затоа ме прати на училиште. За одење – отидов, но воопшто не ми се допадна. Како прво, децата по цел ден врескаа, па кога ќе се вратев дома ме болеше главата. Училиницата беше мала и смрдеше на испотени стапала. Освен тоа, морав по цели денови да седам мирен и молкум да цртам прави линии. Учителката имаше издадена брада и шуш-каше кога зборуваше, а тие што ја имитираа, си добиваа по главата. Во пет дена десетпати си го добив по главата. Ги броев како поените со чевлите, но ни тогаш ништо убаво не добив. Затоа повеќе не отидов на училиште.

На мама не ѝ се допадна тоа, рече дека требало барем да научам занает, па ме прати да собирам стари алишта. На почетокот не сакав. Требаше да одам од куќа до куќа или до депонијата да собирам стари партали и потоа да ги носам до тезгата на Желеско. По неколку дена бев толку уморен од одење, што ми недостигаа ударите по глава од учителката со издадена брада.

Мама запира пред една сиво-црвена зграда со големи прозорци.

„Стигнавме“, вели.

Ова училиште изгледа поубаво од претходното.

Внатре е тивко и не смрди на нозе. Се качуваме на вториот кат каде што мораме да почекаме на дрвена клупа додека еден глас не извикува: „следниот“. Бидејќи никој не станува, мајка ми помисли дека сигурно дошол нашиот ред и влегуваме.

Мајка ми се вика Антониета Сперанца. Госпоѓицата што нè чекаше го запишува нејзиното име на лист хартија и вели: „Ова ви е последна шанса“. Тогаш си помислувам: добро, мама сега ќе се сврти и ќе си одиме дома. Но таа не се помрднува.

„Ги удирате учениците, учителке?“ ја прашувам госпоѓицата покривајќи ја главата со рацете за секој случај. Таа се смее и нежно ме штипнува по образот, без да го стисне.

„Седнете, ве молам“, вели и ние седнуваме спроти неа.

Госпоѓицата ни најмалку не личи на мојата претходна учителка. Брадата не ѝ е испакната, има убава насмевка со прави и бели заби, косата ѝ е кратка и носи панталони како мажите. Ние седиме и си молчимо. Таа вели дека името ѝ е Мадалена Крискуоло и дека можеби мајка ми се сеќава на неа, затоа што се борела против нацистите. Мајка ми почнува да кима со главата, но јасно е дека не слушнала за неа. Мадалена ни раскажува дека за време на Четирите дена на Неапол го спасила мостот во кварталот Санита, кој Германците сакале да го срушат со динамит. На крајот, вели, ѝ дале бронзен медал и диплома, но мене ми се чини дека подобро ќе ѝ дошле чифт нови чевли, затоа што на едниот има дупка (нула поени). Вели, убаво сме направиле што сме отишле кај неа оти на многумина им било срам, а таа и нејзините другарки оделе од врата до врата и ги убедувале мајките дека ова е добро, и за нив и за нивните деца. Многупати им ги треснале вратите пред нос, а неколкупати им упатиле и погрдни зборови. Ѐ верувам затоа што и мене ми се случува да ми дофрлат лоши зборови кога одам да собирам стари алишта.

Госпоѓицата вели дека многу добри семејства им се довериле, дека мајка ми е храбра жена и дека му дава важен дар на својот син. Јас досега не сум добил подарок, освен старата кутија од приборот за шиене во која си ги чувам сите мои скапоцености.

Мама Антониета не е многу по зборувањето, па чека Мадалена да заврши. А таа вели дека на децата треба да им се даде шанса. Јас повеќе би се израдувал ако ми дадат парче леб со рикота и шеќер. Еднаш го пробав тоа на забавата што ја одржуваа Американците на која се прикрадовме со Томазино (стари чевли: губам еден поен).

Мама молчи, па затоа Мадалена продолжува со зборување: организирале посебни возови што ќе ги однесат децата на Северот. Мајка ми најпосле прозборува.

„Сигурна ли сте? Видете го само каква напаст Божја е!“ Мадалена вели дека во возот ќе има многу други деца, не само јас.

„Значи не е училиште“, најпосле сфаќам и се насмеивувам.

Мама не се смее.

„Да имав избор, немаше да бидам овде, само него го имам, видете што можете да направите“.

На враќање, мајка ми повторно оди чекор пред мене, но овојпат побавно. Поминуваме покрај тезгата на која продаваат пица, каде што секогаш ја влечам за здолништето и не престанувам да плачам додека не ме плесне, но сега застанува.

„Со пршки и рикота“, му вели на момчето. „Само една“.

Овојпат ништо не ѝ побарав, па си велам, штом мама наумила да ми купи пржена пица пред ручек, сигурно тука има нешто.

Човекот витка една пица жолта како сонцето и поширока од моето лице. Се плашам да не ја испуштам, па ја држам со двете раце. Топла е и убаво мириса.

Дувам на неа, а мирисот на маслиново масло ми ги исполнува ноздрите и устата. Мама се наведнува и ме погледнува в очи.

„Слушна што рече, така? Сега си големо момче, уште малку ќе наполниш осум години. Знаеш во каква ситуација сме, нели?“

Ми ја брише мрснотијата од лицето со опачината од дланката.

„Дај ми да пробам едно залче“, вели и откинува мало парче од тестото со прстите. Потоа се исправува и тргнува кон дома. Не ја прашувам ништо, само одам по неа. Мама напред, јас зад неа.

2

Не ја спомнавме случката со Мадалена уште еднаш. Си мислев дека мајка ми сигурно заборавила или се предомислила. Но по неколку дена, кај нас дојде една калуѓерка пратена од отец Џенаро. Калуѓерката затропа на вратата и кога мама сирна низ прозорецот рече: „Што сака сега пингвинов?“

Сестрата повторно затропа, па мама ги остави иглите и ја подотвори вратата колку само да се види нејзиното пожелтено лице. Калуѓерката праша дали може да влезе, а мајка ми кимна со главата, но беше очигледно дека нерадо го прави тоа. Калуѓерката ѝ рече дека таа е чесна христијанка и дека нашиот Бог гледа сè и дека децата не припаѓаат ниту на мајките, ниту на татковците, туку сите се божји чеда. Дека комунистките сакаат да нè пратат со воз во Русија каде што на сите ќе ни ги пресечат рацете и нозете и никој нема да се врати дома. Мама молчеше. Ја бидува за молчење.

По некое време, на калуѓерката ѝ здодеа и си замина. Тогаш ја прашав: „Навистина сакаш да ме пратиш во Русија?“

Таа продолжи да шие и почна да си мрмори: „Каква Русија? Русија... Јас не познавам ни фашисти, ни комунисти. Не познавам ни свештеници, ни епископи“.

Мајка ми со другите малку зборува, а со себе повеќе. „Досега знам само глад и ’рмбање... Да ја видам неа што би правела сама со дете... лесно е да зборуваш кога немаш свои деца. Каде беше таа кога се разболи мојот Луџино, а?“

Луџици бил мојот постар брат кој како мал се разболел од бронхијална астма. Сега ќе бил три години поголем од мене. Кога јас сум се родил, веќе сум бил единец. Мама ретко го изговара неговото име, но чува негова фотографија на наткасната со кандилце пред неа. Ми кажа Сандраљона, фината госпоѓа што живее спроти нас на приземје. Вели дека мајка ми толку страдала, што сите мислеле дека никогаш нема да се соझे. Но кога ме родила мене, повторно била среќна.

Но не ја усреќувам како него. Инаку немаше да ме праќа во Русија.

Излегувам од дома и одам кај Сандраљона. Таа знае сè, а дури и да не знае, го измислува. Вели дека не е вистина дека ќе ме однесат во Русија, дека ја познава Мадалена Крискуло и другите: дека сакаат да ни помогнат, да ни дадат надеж. Па, јас надежта ја носам во презимето затоа што се презивам Сперанца¹ како мајка ми Антониета. Инаку се викам Америго.

Татко ми ми го одбрал името. Никогаш не сум го запознал и секогаш кога ќе ја прашам мама, таа само погледнува кон небото како кога се спрема да заврне, а таа не успеала да ги прибере спрострените алишта. Вели дека е прекрасен човек. Заминал за Америка да заработи.

„Ќе се врати ли некогаш?“ ја прашав.

„Кога-тогаш“, ми одговори.

Не ми остави ништо освен името.

---

¹ Италијански: надеж (Заб. на прев.)

И тоа е нешто.

Откако се рашири веста за возовите, го изгубивме мирот во нашета сокаче. Секој раскажува различна приказна: некој вели дека ќе нè продадат и ќе нè пратат во Америка да работиме; друг дека ќе нè однесат во Русија и ќе нè пикнат во гасна комора, трет слушнал дека ќе бидат однесени само лошите деца, а добрите ќе си останат со мајките, а на некои воопшто не им е грижа и си тераат како ништо да не било, затоа што се неуки.

И јас сум неук, иако во сокачето ме викаат Нобел зашто знам многу работи и покрај тоа што не сакам да се вратам на училиште. Улицата е моја учителка: шетам низ градот, слушам сè и сешто, си го пикам носот во туѓи работи. Никој учен не се родил.

Мајка ми Антониета не сака да зборувам за неа. Никому немам кажано дека под креветот имаме пакети со кафе што Желеско таму ги сокри. Ниту пак дека тој секое попладне доаѓа кај нас дома и се заклучува внатре со мама. Којзнае што ѝ вели на жена му? Можеби дека оди на билјард.

Мене ме тера да излезам надвор. Вели дека тој и мама мораат да работат. Па одам надвор и барам сè и сешто: партали, стари алишта што ги фрлиле американските војници, валкана облека полна со болви. Кога првпат почна да доаѓа кај нас, не сакав да ги оставам сами. Ми пречеше што Желеско се однесуваше како да е газда на мојата куќа. Но мама рече дека морам да го почитувам затоа што ни помагал да се прехраниме а згора на тоа, познавал влијателни луѓе. Рече дека го бидува за трговија и дека треба да учам од него. Дека може да ми биде учител.

Не реков ништо, но оттогаш, кога и да дојде, јас излегувам. Парталите што ги наоѓам мајка ми ги пере и ги крпи, а потоа ги носиме на тезгата од Желеско на пазарот, а тој успева да им ги продаде на луѓето што се помалку сиромашни од нас.

Во меѓувреме, јас им ги гледам чевлите на луѓето и ги бројам поените на прсти. Кога ќе избројам десетпати по десет, нешто убаво ќе се случи: татко ми ќе се врати од Америка и тогаш јас ќе го исфрлам Желеско од куќата.

Еднаш навистина ми успеа играта. Пред театарот Сан Карло видов човек со нови сјајни чевли што ми донесоа сто поени. А кога се вратив дома, Желеско стоеше пред вратата. Мама ја видеела жена му на корзото со нова чанта под рака. Желеско ѝ рече:

„Мораш да научиш да чекаш. Ако чекаш, ќе дојде твоето време“.

Но мама му одговори: „А денеска ќе чекаш ти“, и тој ден не му дозволи да влезе дома.

Желеско си запали цигара и си замина со рацете в џеб. Го следев зашто уживав да го гледам разочаран. Му довикнав:

„Денеска е празник, Желеско? Не се работи?“

Се сврти и клекна пред мене. Повлече од цигарата, а кога дувна, од устата му излегоа мали крукчиња чад.

„Момче, жените и виното ти се исти. Или ти владееш со нив или тие владеат со тебе. Ако им дозволиш да владеат со тебе, ќе го изгубиш разумот, ќе им станеш роб, а јас секогаш сум бил слободен човек и секогаш ќе бидам. Дојди со мене во *осџеријаџа*, денеска ќе ти дадам да се напиеш црвено вино. Денеска Желеско ќе те направи маж!“

„За жал, не можам, Желеско“, му одговорив. „Имам работа“.

„Каква работа имаш ти?“

„Морам да собирам партали, како и обично. Не вредат ни пет пари, но ни носат леб. Извинете“. Си заминав додека крукчињата чад исчезнуваа во воздухот.

Парталите што ги наоѓам ги ставам во кошницата што ми ја даде мајка ми.

Бидејќи станува тешка кога е полна, почнав да ја носам на глава како жените што ги видов на пазар. Но носи ја денеска, носи ја утре, косата почна да ми паѓа и останав со ќелаво теме. Затоа мајка ми ми ја избричи главата, а не зашто имав вошки!

Додека барав партали, се распрашував по луѓето да не знаат нешто за возовите, ама залудно. Едни велат едно, други друго. Томазино вели дека тој нема да оди зашто дома имале сè што им е потребно, а мајка му, госпоѓа Армида, никогаш не барала милостина. Пакиокија, која е главна во нашето сокаче, вели дека такви работи не се случувале во времето кога Италија имала крал, мајките не си ги продавале децата. Вели дека повеќе нема *до-сџо-ин-сџво*! А секогаш кога го изговара така ѝ се гледаат кафеавите непца додека чкрипи со неколкуте жолти заби и плука низ дупките на местата каде што ѝ фалат. Мислам дека Пакиокија сигурно била родена грда и затоа не успеала да се омажи, но не смееме да зборуваме за тоа бидејќи ѝ е слаба точка. А и за фактот што нема деца. Еднаш чуваше трнарче, но ѝ одлета. Не ни е дозволено ниту за трнарчето да зборуваме со неа.

Ниту Сандраљона не е мажена. Уште е госпоѓица, *сињурина*. Никој не знае зошто. Некои велат дека не можела да одбере од многуте додворувачи и останала сама оти била многу богата и не сакала да ги дели парите со никого. Некои велат дека порано имала свршеник, но тој починал. Или дека имала свршеник, но дознала дека е женет.

Јас мислам дека сето тоа се само гласини.

Само еднаш Пакиокија и Сандраљона се согласија за нешто. Кога Германците дојдоа во нашето сокаче барајќи нешто за јадење, нашите сосетки им ставија гомца од гулаби во питата *казашило* велејќи дека се свински пршки, специјалитет на нашата кујна. Војниците со сласт ја изедоа питата повторувајќи им на жените *gut, gut!*, а Пакиокија и Сандраљона радосно се подбуцнуваа и скришум се кикотеа.

Војниците не ги видовме повторно и никој не доби никаква казна.

Мајка ми Антониета ме нема продадено. Барем не сè уште. Но по неколку дена, кога се враќам дома со кошницата со партали дома ја наоѓам Мадалена Крискуоло. Си мислам: „Еве ги, дојдоа и мене да ме купат!“

Па додека мајка ми зборува со госпоѓата, јас се вртам во собата како чукнат и кога и да ме прашаат нешто, или не им одговарам или намерно пелтечам. Се обидувам да изгледам како ретардиран за да не сакаат да ме купат. Кој будала би сакала да купи такво дете?

Мадалена вели дека и таа потекнува од сиромашно семејство и дека дури ни сега не е нешто побогата. Човек не треба да се срами од гладот, вели, тоа е неправда и жените треба да се обединат за да ги подобрат работите. Пакиокија вели дека доколку сите девојчиња си ги потстрижат косите и носат панталони како Мадалена, светот ќе отиде по ѓаволите. Јас велам: таа со мустаките најде да зборува! Мадалена нема мустаќи. Има убави црвени усни и бели заби.

Мадалена со тивок глас вели дека ја знае приказната на мајка ми и дека и таа страдала како неа, дека жените треба да бидат солидарни и да си помагаат една на друга. Мајка ми Антониета цели две минути зјапа во една точка на сидот и знам дека мисли на брат ми Луиџи.

Пред Мадалена дома доаѓаа и други госпоѓи, но не носеа панталони и немаа кратки коси. Беа вистински госпоѓи со елегантни алишта и руси коси со средени фризури. Кога доаѓаа во нашата уличка, Сандраљона ќе направеше гримаса и ќе речеше: „Еве ги добротворките“.

На почетокот ќе се израдувавме затоа што ни носеа пакети со храна, но кога ќе ги отворевме, гледавме дека внатре нема ниту тестенини, ниту месо ниту кашкавал, туку ориз. Само ориз. Секогаш ориз. Кога доаѓаа, мама погледнуваше во небото и велеше: „Ќе пукнеме од јадење ориз!“

Добротворките отпрвин не сфаќаа, но кога сфатија дека никој не ги сака пакетите со храна, велеа дека оризот е произведен во Италија и дека се обидуваат да го промовираат преку „кампањата на оризот“. Штом го признаа тоа, повеќе никој не им отвораше врата. Пакиокија вели дека сме неблагодарни, дека ништо не заслужуваме, дека повеќе нема до-сто-инс-тво. Сандраљона пак, вели дека госпоѓите доаѓаа да си играат мајтап со нас. Да се фалат и себеси и оризот. Така, сега кога некој ќе подари нешто бескорисно, вели: „Еве ги добротворките!“

Мадалена ни дава збор дека ќе ни биде интересно во возот и дека семејствата од Северна и Централна Италија ќе нè гледаат како свои деца, ќе ни даваат за јадење, ќе нè лекуваат, ќе ни даваат нова облека и обувки (два поена). Јас тогаш престанувам да изигрувам неспособен и велама: „Мамо, продај ме на госпоѓава!“ Мадалена ја отвора големата црвена уста и почнува да се смее, но мајка ми Антониета ми удира шлаканица со горниот дел од дланката. Јас си го допирам образот што почнува да ме пече, но не знам дали од шлаканицата или од срам. Смеата на Мадалена згаснува и ја става дланката на раката од мајка ми. Таа ја трга како да допрела лонче со жешка вода. Мајка ми не сака некој да ја допира, ниту пак да ја милува. Потоа Мадалена со многу сериозен глас вели дека не сака да ме купи. Вели дека Комунистичката партија организира нешто досега невидено, нешто што ќе биде запишано во историјата, што сите со години ќе го паметат. „Како случката со питата со гомца од гулаби?“ прашувам јас. Мајка ми ме погледнува накриво, а јас помислувам дека ќе добијам уште една шлаканица, но таа ми вели: „А ти што сакаш да правиш?“ Јас велама дека ако ми дадат две нови чевли (главна награда) и пеш би отишол во куќата на комунистите, а не пак со воз. Мадалена се смешка, а мајка ми кимнува со главата што значи: добро.

3

Мајка ми Антониета застанува пред зградата на комунистите на улицата Медина каде што бевме првиот пат. Мадалена рече дека треба да се потпишеме во списокот за децата што ќе заминат со возовите.

На првиот кат наоѓаме три млади момчиња и две госпоѓици. Кога госпоѓиците нè здогледуваат, нè носат во една соба со работна маса зад која има црвено знаме. Ни велат да седнеме и ни поставуваат многу прашања.

Едната зборува, а другата запишува на лист. На крај, таа што зборува зема бонбонче од едно кутиче и ми го дава. А таа што пишува, става еден лист на масата пред мајка ми, но таа не разбира што треба да направи. Тогаш ѝ го става пенкалото во раката и ѝ вели дека треба да потпише.

Мајка ми не се помрднува.

Јас го отворам бонбончето, а мирисот на лимон ми го штупка носот. Не јадам бонбони секој ден.

Од соседната соба се слуша викањето на трите момчиња. Госпоѓиците се погледнуваат без да кажат збор и се гледа дека се навикнати на тоа, но не можат да направат баш ништо. Мајка ми остана со пенкалото в рака, со раката здрвена над листот пред неа. Јас прашувам зошто во другата соба толку гласно викаат. Таа што пишуваше молчи. А другата што зборуваше вели дека не се расправаат туку дискутираат за работите што треба да се преземат за да им биде убаво на сите и дека тоа е политика.

Тогаш јас прашувам, „Извинете, вие овде не се согласувате меѓусебно?“ Таа прави гримаса како да лапнала горчлив лешник, а потоа вели дека има поделби, струења... Во тој момент таа што пишуваше ја потчукнува со лакотот, како да сака да ѝ рече дека премногу кажала, а потоа се врти кон мајка ми и ѝ вели дека ако не знае да си го напише името, може да напише крст, секако тие две се сведоци. Мајка ми се вцрвува и без да го крене погледот од листот, пишува крст, малку крив. Мене ме фати страв откако го слушнав тоа за струењата зашто како што секогаш вели Сандраљона, од струењата на воздухот се добива настинка, а мене ми рекоа дека на болните деца не им дозволуваат да заминат. А тоа не е праведно: токму болните треба да заминат за да се излечат, или не?

Лесно е да се биде солидарен со здравите, како што би рекла Пакиокија, која покрај тоа што има мустаќи и кафеави непца, длабоко во себе и таа е фина жена и одвреме-навреме ми дава по некоја лира.

Потоа госпоѓиците запишуваат нешто во една голема книга и нè испраќаат до вратата. Кога влегуваме во другата соба, трите момчиња уште се расправаат за политика. Слабиот со руса коса на секое повторува: прашањето на Југот и национална интеграција.

Ја погледнувам мајка ми за да видам дали сфатила, но таа продолжува да оди. Русокосото момче се врти кон мене токму во моментот кога поминувам, како да сака да рече: *зборувај, кажи му и ѝ!*

Јас би сакал да му кажам дека не разбирам ама баш ништо, дека мајка ми Антониета ме донесе овде за мое добро, инаку немаше да дојдам. Мајка ми ме фаќа за раката и тивко ми вели, „Да не сакаш и во ова да го пикнеш носот? Молчи и излегувај надвор!“

И така си заминавме, а русокосиот нè следеше со погледот сè до вратата.

4

Времето одненадеж се расипа. Мајка ми Антониета повеќе не ме тера да собирам партали зашто веќе почнаа и дождовите, а дојде и првиот студ. Не ми купи уште една пржена пица, но еднаш ми зготви тестенини со сос џеновезе, јадење од кое ми течат лиги.

Калуѓерката повторно не се појави, а на луѓето од нашето сокаче им здодеа да зборуваат за случката со возовите.

Бидејќи повеќе не собирав партали, со мајка ми се најдовме во лоша ситуација, па јас и Томазино започнавме бизнис. На почетокот тој не сакаше ни да чуе. Донекаде му беше гадно, а донекаде се плашеше дека мајка му ќе дознае и под казна ќе го качи на возот. Тогаш јас му реков дека штом Желеско успева да заработи пари од парталите најдени во ѓубрето, ние не сме глупави да не се обидеме.

Така ја почнавме работата со стаорците. Договорот беше ваков: јас ќе ги фаќам, а тој ќе ги бои. Потоа се